די לכיבוש האיראני: בצעד נדיר, סין הפנתה עורף לבת בריתה מטהרן

written by אלי קלוטשטיין | 05.06.2024

בימים כתיקונם סין ואיראן נחשבות לחברות באותו גוש בינלאומי, קבוצת המדינות שמתנגדת באופן עקבי לארה"ב, וביחד עם רוסיה מנהלת כרגע לפחות שתיים (אוקראינה ועזה) או שלוש (אם סופרים את טייוואן) נקודות חיכוך משמעותיות מול המערב. טהרן ובייג'ין מקדמות שיתוף פעולה אסטרטגי, הסחר השנתי ביניהן מגיע להיקף של מיליארדי דולרים, וסין נחשבת לאחת משותפות הסחר הגדולות ביותר של איראן.

על רקע זה, ייתכן שהייתה זו הפתעה מסוימת לראות כי בעימות ארוך שנים בין איחוד האמירויות מדינה שנחשבת לרוב כחלק מהגוש היריב, המערבי לאיראן על השליטה בשלושה איים קטנים באזורי מצרי הורמוז, משרד החוץ הסיני דווקא צידד בצעדים שמקדמת אבו-דאבי. האיראנים בוודאי הפגינו את תדהמתם: "בהתחשב בשיתוף הפעולה האסטרטגי בין טהרן לבייג'ין, ניתן לצפות שהממשלה הסינית תשנה את עמדתה בעניין זה", הכריז משרד החוץ בטהרן.

ביום ראשון אף זומן השגריר הסיני לשיחת נזיפה במשרד החוץ בטהרן, שבה, כפי שצוין בתקשורת, "הובעה בפני השגריר הסיני לטהרן ההתנגדות האיראנית לתמיכה הסינית בטענות חסרות הבסיס של סין. משרד החוץ הדגיש כי שלושה האיים הם חלק מאדמת איראן".

מה גרם לעימות החריג? הסיפור סובב שלושה איים ששוכנים בין האמירויות לאיראן: טונב הקטן, טונב הגדול ואבו-מוסא. שתי המדינות טוענות לבעלות על האיים, אך איראן הצליחה להשתלט עליהם ב-30 בנובמבר 1971, אחרי נסיגת הכוחות הבריטיים מהמפרץ יומיים בלבד לפני שהאמירויות עצמן זכו בעצמאותן מבריטניה.

לאיים יש חשיבות אסטרטגית, למרות גודלם הקטן, שכן הם שולטים על הכניסה למצרי הורמוז ומשם למפרץ הפרסי. איראן הציבה בהם כוחות צבא, וכך היא יכולה למעשה להחזיק ביד ברזל בכניסה לרוב חופי הים של האמירויות, לחופי קטר, כוויית, עיראק ובחריין, וגם לחופים המזרחיים של ערב הסעודית. למי שמחזיק באיים, אם כן, יש יכולת לא מועטה לפעול מול כל הספינות שעוברות שם בדרכן למדינות אלה.

האמירויות, אגב, לא המתינו כלל לפני שערערו על התפיסה הצבאית של איראן באיים: ב-9 בדצמבר 1971, כלומר שבוע אחרי הקמת המדינה, אבו-דאבי העלתה את הסוגיה בפני מועצת הביטחון של האו"ם, בטענה להפרת של אמנת האו"ם. מועצת הביטחון החליטה אז להימנע מפעולה, לטענת האמירתים, כדי לאפשר את המיצוי של המשא ומתן בין הצדדים. אף שהאמירויות ניסו לשכנע את איראן לוותר על האיים, לנהל עליהם משא ומתן, להגיע לפתרון

דיפלומטי, ואפילו להתייצב לבוררות ולהציג את הסוגיה בפני בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג האיראנים סירבו להתפשר.

לא פלא, אם כן, שהאמירתים רואים את המצב בשלושה האיים הקטנים כ"כיבוש" איראני. נשמע מוכר? משום מה, אף שהטענה האמירתית מקבלת גיבוי של האיחוד האירופי, מעצמות בעולם ומדינות ערב והמפרץ הכיבוש הזה כנראה קצת פחות מוכר מהסיפור על "הכיבוש" של הפלסטינים. בוודאי לא ראיתם מהדורות חדשות בעולם פותחות בהתפתחויות השונות שקשורות לסיפור הזה, למרות שלעיתים הוא מצוי על סדר היום הבינלאומי.

הנה למשל הצהרה משותפת של האיחוד האירופי ומועצת שיתוף הפעולה במפרץ מאפריל 2009 בדבר הסכסוך וסביר להניח שרוב הישראלים לא שמעו עליה בתקשורת: "אנו מודאגים מהיעדר ההתקדמות לקראת פתרון הסכסוך בין איחוד האמירויות והרפובליקה האסלאמית של איראן על שלושה האיים של האמירויות, אבו-מוסא, טונב הקטן וטונב הגדול". ההצהרה חוזרת על הצורך להגיע לפתרון מוסכם על פי הדין הבינלאומי, בין אם במשא ומתן ובין אם בבוררות של בית הדין בהאג.

נקל להבין מדוע מדינות המפרץ הערביות מפגינות דאגה מהמשך השליטה האיראנית באיים. למרות שכל המדינות הללו מקיימות קשרים ברמה כזו או אחרת עם איראן, הן עשויות בהחלט לחשוש מכך שהמשטר בטהרן שאינו ידוע בנטייתו לשלום ופשרנות יחליט שהוא משתמש בין היתר במיקום האסטרטגי של האיים כדי לחסום את הגישה למצרים ולמפרץ הפרסי כולו. אם תרצו, זה קצת דומה למה שהאיראנים החליטו שהם עושים ביחס לכניסה לים האדום באמצעות החות'ים, השלוחה שלהם בתימן, עם פרוץ המלחמה בעזה. ואכן, זמן קצר לפני המלחמה בעזה, באוגוסט שעבר, קיים הצבא האיראני סדרת תרגילים באיים. לפי הטענה, התרגילים נעשו בהפתעה, ובתגובה להגברת הנוכחות האמריקנית באזור. היכולת קיימת, לכאורה, וזו רק שאלה של רצון.

יהיה מרתק לנבור בארכיונים ולמצוא אם ישנן התייחסויות ישראליות לעניין ההשתלטות האיראנית על האיים ב-1971. כזכור, אז הייתה איראן מדינה חילונית, שהייתה מצויה בקשרים טובים יחסית עם ישראל. מנגד ניצבה מדינה ערבית, שבאותה עת התייחסה אלינו כמדינת אויב. גם הסוגיה עצמה, כיבוש של שטח ערבי, הייתה רגישה, ארבע שנים בלבד אחרי מלחמת ששת הימים. האם ישראל ניצבה לצד מדינה שפיתחה איתה קשרים, במשהו שנראה כיום כצחוק הגורל, או שהעדיפה לשמור על נייטרליות בסוגיה?

משחקים על כל הקופה

בחזרה לשבוע האחרון: נראה שהסינים לא התרשמו מההצהרות הלוחמניות של טהרן, ולמרות המחאות הכריז משרד החוץ בבייג'ין כי סין דבקה ברצון להגיע ל"פתרון של שלום" בעניין האיים. ביום שני חזרו הסינים על עמדתם שלפיה הם סבורים שהצדדים צריכים להגיע לעמק השווה באמצעות הידברות והתייעצות, ואף תיארו את עמדתם בעניין כ"עקבית". לצורך הדיוק,

חשוב לציין שסין אכן אמרה דברים דומים לפני שנתיים, במהלך פגישה עם מדינות מועצת שיתוף הפעולה במפרץ.

מעניין לראות שזה גם הרקע להצהרה כעת: בשבוע שעבר אירחה סין מנהיגים ממדינות ערב, כולל נשיא האמירויות מוחמד בין זאיד אל-נהיאן, במסגרת הפורום לשיתוף פעולה בין מדינות ערב לסין. מלבדו נכחו באירוע מלך בחריין ונשיא מצרים, עבד-אלפתאח א-סיסי, וכן נשיא תוניסיה ושרי חוץ של רבות ממדינות ערב. ההצהרה פורסמה בעקבות סיום הוועידה, ובבירור נועדה לקרוץ לאמירתים לצורך הידוק שיתוף הפעולה בין הצדדים.

אגב, סין אינה היחידה מבין המדינות המיודדות עם איראן שכבר יצאה נגדה באופן פרטני בהקשר הזה: בשנה שעברה מוסקבה הצטרפה להצהרה משותפת עם מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ כן, שוב אותה מועצה בנוסח כמעט זהה להצהרה הסינית. חמור מכך, שר החוץ הרוסי הוותיק, סרגיי לברוב, היה חלק מאספת השרים שתיארה את הנוכחות האיראנית באיים כ"כיבוש". גם אז האיראנים זימנו את השגריר הרוסי לשיחת נזיפה וביקשו ממנו לשנות את עמדתה של ארצו. תגובה נוספת הייתה קריאתה של טהרן למוסקבה לנהל משא ומתן עם יפן על האיים הקוריליים, המוחזקים על ידי הרוסים אף שיפן טוענת לריבונות על חלקם.

עמדה דומה נקטה גם סוריה, שבפסגת הליגה הערבית בבחריין בחודש שעבר גוף נוסף שאוהב להתייחס לסוגיה באופן מפתיע צידדה בעמדה האמירתית. הסיבות לכך, בין היתר, הן צירופה מחדש של דמשק לליגה אחרי שנים של היעדרות, והצורך שלה בתמיכת הגוף הזה. כך, למרות הברית האסטרטגית שלה עם איראן, סוריה שילמה מס שפתיים ברור לטענה האמריתית.

כהרגלנו בקודש, כדאי לקחת צעד אחורה מההתרחשויות השבוע ולהסתכל על האירוע בפריזמה רחבה יותר: איראן, כאמור, נחשבת לחלק מגוש שבו חברות סין ורוסיה, והיא מתייחסת לקשריה עם הסינים כאל ברית אסטרטגית. מהצד הסיני, מנגד, סדרת התפתחויות דווקא מעמידות את היחסים בין השתיים תחת צל. הכוונה, לדברי פרשנים, היא שסין תבחן את היחסים עם איראן בזכוכית מגדלת בזמן הקרוב לקראת שני אירועים שיכולים להשפיע עליהם: בחירת הנשיא החדש אחרי מותו בתאונה של איבראהים ראיסי, ונקיבת שם היורש למנהיג הרוחני העליון של איראן, עלי ח'מינאי, שלמעשה מכתיב את מדיניות החוץ שלה. החשש בסין אינו מניתוק היחסים, כמובן, אלא בעיקר מאי הוודאות של העיסוק עם דמות לא מוכרת בהנהגה בטהרן.

במבט צופה פני עתיד, עם זאת, יש שתי גישות ביחס לנתיב שבו צפויה סין לנקוט ביחס לטהרן: הראשונה מיוחסת לפרשנים אשר מעירים שסין רק ביקשה להביע את עמדתה בדבר הצורך לפתור את הסכסוך בדרכי שלום, וכי לא נקטה בפועל עמדה שחיזקה את העמדה האמירתית ואת טענתה של אבו-דאבי לריבונות על האיים. לפי גישה זו, הסינים לא ימהרו לצנן את קשריהם עם טהרן, וראיה לכך היא הצהרת דוברת משרד החוץ הסיני. מיד אחרי שהדגישה כי עמדת הממשל בבייג'ין ביחס לאיים "עקבית", היא הוסיפה שלסין ולאיראן יש "יחסים טובים", וכי ארצה "מייחסת חשיבות גדולה לפיתוח השותפות האסטרטגית הכוללי" בין שתי המדינות.

המשמעות, לפי גישה זו, היא שלא מדובר בקרע בין הצדדים, אלא לכל היותר בסדק והדברים נכונים באותה מידה גם לגבי רוסיה. שתי המעצמות יוסיפו לשתף פעולה עם טהרן בסוגיות אסטרטגיות שמעניינות אותן, אף שמדי פעם כל אחת תסטה מעט מהדרך העיקרית לטובת אינטרסים נקודתיים.

גישה הפוכה מסתכלת על סין כשחקן גמיש ומרחיק ראות הרבה יותר: בייג'ין, לפי טענה זו, מעוניינת לשחק על כל הקופה ובכל חלקי המגרש. פעילותה בתחום זה, למשל, נובעת מהעובדה שאומנם יש לה אינטרסים משותפים חיוניים עם טהרן אך באותה מידה יש לה גם אינטרסים חיוניים עם מדינות אחרות, כולל ערב הסעודית ואיחוד האמירויות.

המשמעות היא שבעוד שאיראן ורוסיה הולכות ומהדקות את קשריהן לקראת מה שנראה כברית אסטרטגית לכל דבר, סין דווקא אינה תומכת מובהקת של איראן באש ובמים. בהינתן אינטרסים חשובים מספיק, תמריצים גדולים או סיכון מובהק, עשויה בייג'ין להרחיק את עצמה מטהרן ולדבוק במדינות אחרות אפילו בסוגיות שבהן אין לה נגיעה כלל.

נגזרת אחת של גישה זו, למשל, היא שמכיוון שסין מתחרה על הבכורה העולמית ומנסה למצוא כל פתח לברית אפשרית, ישראל יכולה לנסות לנצל את ההזדמנות הזאת כדי לקדם אינטרסים משלה. בנסיבות מסוימות, אולי אפילו ארה"ב וסין יכולות לשתף פעולה למען מטרה שמועילה לשתיהן, גם אם משמעות הדבר שבנות ברית זוטרות יותר של סין "יידפקו" בדרך. אם ניקח את סיפור האיים במפרץ הפרסי כמשל, האם ניתן לדמיין מצב שבו סין מפנה עורף לשאיפות הלאומיות הפלסטיניות ביום מן הימים? קצת מופרך, אבל ביחסים הבינלאומיים שום דבר אינו בלתי אפשרי.

מכל מקום, גם אם ננקוט בגישה שלפיה מדובר בסך הכול בעניין שלא יאיים על השותפות הסינית-איראנית בטווח הרחוק, תמיד נחמד לראות שגם בצד השני מופיעים סדקים. בעידן שבו נראה שארה"ב וישראל, מהנציגות הבולטות של הגוש המערבי, לא מפסיקות להתגושש טוב להיזכר שגם אצל יריבינו יש אינטרסים, אינטריגות, מריבות והתגוששויות.

התפרסם במקור ראשון, בתאריך 5.6.2024.